

Tanulmányok

TUDÁS LÉTREHOZÁSA TÁRSADALMI HATÁSSAL KARÖLTVE: A RÉSZVÉTELI AKCIÓKUTATÁS (RAK) MEGKÖZELÍTÉSE

KNOWLEDGE PRODUCTION HAND-IN-HAND WITH SOCIAL CHANGE: THE APPROACH OF PARTICIPATORY ACTION RESEARCH (PAR)

Málovics György

PhD, egyetemi docens

Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Kutatóközpont
malovics.gyorgy@eco.u-szeged.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Napjainkban a társadalomtudományokat gyakran éri az a vád, hogy elszakadtak a gyakorlati élettől, nem bírnak érdemi gyakorlati relevanciával. Emellett, legalábbis hazánkban, semmi sem garantálja, hogy a társadalomkutatási eredmények érdemben beépülnek a közpolitikai (szakpolitikai) döntéshozatalba.

A fenti kihívásokra egy lehetséges válasz a részvételi akciókutatás (RAK) megközelítése, amely egyszerre kíván jó minőségű tudást létrehozni és közvetlenül hozzájárulni a társadalmi változásokhoz. Ennek érdekében kutatók működnek együtt jellemzően a társadalom peremére szorult (marginalizált) közösségekkel/emberekkel („laikusokkal”, érintettekkel), szabályozott (strukturált) keretek közt, cselekvésorientált módon.

Tanulmányunkban bemutatjuk a RAK megközelítését, annak főbb jellemzőin és elemein, valamint a megközelítéssel kapcsolatos dilemmákon keresztül. Megmutatjuk, hogy a konvencionális társadalomkutatási folyamatokhoz képest a RAK számos szempontból komoly kihívás elé állíthatja a kutatókat, ugyanakkor egyszerre kínál lehetőséget a jó minőségű tudás létrehozására, valamint arra, hogy e tudás egyből pozitív társadalmi változások eszközéül is szolgáljon.

ABSTRACT

A frequent critique towards social sciences that they have been separated from social practice and their results are not relevant for practical problem solving. Also, at least in Hungary, lacking science-policy interfaces scientific results hardly enter into social policies.

The approach of participatory action research (PAR) is one potential answer to the earlier limitations. PAR aims to generate good quality (scientific) knowledge hand-in-hand with contributing to social change. In order to fulfill these multiple goals, researchers work together with (usually marginalized) non-researcher social actors ('lay' stakeholders) in an action-oriented way.

Present study introduces the approach of PAR through its core elements and related dilemmas. We show that PAR might pose significant challenges for social researchers on one hand, but provides an opportunity to produce good quality knowledge and contribute to meaningful social changes at the same time on the other hand.

Kulcsszavak: társadalomkutatás, részvételi akciókutatás, marginalizált csoportok, társadalmi hatás, képesség tétel

Keywords: social research, participatory action research, marginalized social groups, social impact, empowerment

1. BEVEZETÉS

Az akciókutatás (AK) „megpróbálja újra összekapcsolni a cselekvést a reflexióval, az elméletet a gyakorlattal, másokkal együttműködésben, az embereket foglalkoztató problémákkal kapcsolatos gyakorlati megoldások keresésére” (Reason–Bradbury, 2001, 1.).

Az akciókutatási megközelítések családjába tartozó részvételi akciókutatás (RAK) ezen túlmenően komoly hangsúlyt helyez a kutatás „demokratizálására”, a kutató-kutatott viszony átalakítására, a folyamatban részt vevő felek érdemi és egyenlő részvételi lehetőségének biztosítására. Így a RAK célja többes (Bradbury–Huang, 2010). Fontos (1) a folyamat során eltervezett akciók megvalósítása, a problematikusként azonosított helyzet megváltoztatása; (2) a megismeréssel kapcsolatos célok teljesülése, azaz egy strukturált társadalomkutatási folyamat létrehozása, illetve (3) az emancipatorikus cél: a résztvevők képességeiben bekövetkezett változás, azaz képesség tétel (empowerment).

Jelen tanulmányban a RAK megközelítését mutatjuk be. Először röviden kitérünk a RAK ontológiai és episztemológiai alapjaira, majd a RAK alapvonásaira, folyamatára, mielőtt a 'részvétel', 'akció', 'kutatás' és 'képesség tétel' fogalmain keresztül bemutatjuk a RAK főbb jellemzőit és a folyamat során jelentkező dilemmákat.

2. ONTOLÓGIAI, EPISZTEMOLÓGIAI SZEMPONTOK

Számos olyan megközelítés (paradigma) létezik, amely a RAK ontológiai és episztemológiai alapjai kapcsán jelentőséggel bír (Reason–Bradbury, 2001; Boddors, 2010; Pataki–Vári, 2011; Greenwood, 2015). Az alábbiakban ezek közül emeljük ki a tanulmányunk szempontjából lényegeseket.

Ontológiai szempontból a RAK szerint mindenki lényeges tudás birtokosa a társadalmi változási folyamat tervezése és kivitelezése kapcsán (Greenwood, 2015). Ezen túlmenően a legfontosabb ontológiai kiindulási alapok a RAK számára a *pragmatista filozófia*, valamint a *kritikai elmélet* (Bodorkós, 2010). A pragmatista filozófia szerint az elméletek és a gondolatok annyiban hasznosak, amennyiben a gyakorlatban működnek (képesek változást előidézni). Ebből fakadóan a RAK a jó minőségű tudás termelését egyértelműen összeköti a változtatás képességével.

A kritikai elmélet nem fogadja el (megkérdőjelezi) a jelenlegi gazdasági és társadalmi berendezkedés fő céljait – gazdasági növekedés, profitmotívum, termelékenység –, csakúgy, mint a szakértő vagy bürokratikus tudás vagy éppen a fogyasztói életmód felsőbbrendűségét (Bodorkós, 2010). Ugyanígy nem fogadja el a társadalomban tapasztalható elnyomást, egyenlőtlenséget és igazságtalanságot. Ebből fakadóan a RAK egyik legfőbb célja a fennálló elnyomás, igazságtalanságok és hatalmi viszonyok megváltoztatása demokratikus módon. A RAK-ban emiatt (akadémiai) kutató szereplők leginkább valamely társadalom peremére szorult (marginalizált) csoporttal működnek együtt – például menekültekkel/bevándorlókkal, HIV-fertőzöttekkel, autizmussal élők érdekében, tartós munkanélküliekkel, transzneműekkel, hajléktalan emberekkel, elnyomott nőkkel, szexmunkásokkal vagy éppen mélyszegénységben élő, sokszor előítéletek által is sújtott, stigmatizált (afroamerikai, roma) közösségekkel –, ahogyan azt a terület talán legszínvonalasabb folyóiratában, az *Action Research*-ben (URL1) megjelenő írások fókusza is mutatja. A közösen azonosított probléma válik kutatási problémává, a részt vevő marginalizált csoport problematikus helyzete pedig megváltoztatandó helyzetté.

Episztemológiai szempontból fontos hangsúlyozni, hogy a RAK *nyíltan vállalt értékekre* épít (Bodorkós, 2010; Greenwood, 2015). A *társadalmi részvétel* értékének megfelelően a RAK optimális esetben mindegyik érintett szereplőt bevonja az adott probléma vizsgálatának és a változtatásnak a folyamatába. A *társadalmi igazságosság, egyenlőség* értékének megfelelően a RAK felszabadító (emancipatorikus) jellegű: célja az érintettek megszabadítása az őket sújtó elnyomó feltételektől. A *kritikai szubjektivitás*, és gadameri episztemológiai alapállás (Bodorkós, 2010; Greenwood, 2015) eredményeképpen a RAK szerint tudásunk szükségszerűen magán hordozza nézőpontunk (horizontunk) hatását, aminek tudatában vagyunk, és ezt kifelé is kommunikáljuk. A RAK szerint a jó minőségű tudás előállításához így szükséges a nézőpont(ok)ra történő (csoportos) (ön)kritikai reflexió, és a transzparencia nézőpontunkkal és annak a megismerési folyamatot potenciálisan befolyásoló hatásaival kapcsolatban.

3. A RAK JELLEMZŐI, FOLYAMATA

A RAK *főbb jellemzői* kapcsán eltérő szakirodalmak eltérő tipológiákat adnak meg (Bodorkós, 2010; Bradbury-Huang, 2010; Dick, 2015; Coghlan–Brydon-Miller, 2015). Ezek alapján a RAK:

- *társadalomkutatási folyamat*: szisztematikus, „tudományos igényű” megismerési folyamat;
- *együttműködő*: a részt vevő kutatók és érintettek folyamatos, rendszeres együttműködésén alapul a kutatási kérdések meghatározásától az eredmények publikálásáig;
- *akcióközpontú*: lényegi eleme az akció, a folyamat nem áll meg az elemzésénél és a publikálásnál, hanem az eredményekre építve a résztvevők az érintettek javát szolgáló akciókat igyekeznek megvalósítani.

A RAK tehát nem egyszeri kutató-kutatott interakción, hanem a résztvevők folyamatos együttműködésén alapul (*1. táblázat*), így nem kizárólag a kutató (kutatást finanszírozó intézmény) érdeklődése (probléma- és kérdésfelvetése) határozza meg a kutatás fókuszát, hanem ugyanígy számítanak ennek kapcsán a nem kutató/„laikus” szereplők (partnerek) preferenciái.

Emellett a RAK nem áll meg a megfigyelés eredményeinek szakmai-megbízői irányba történő publikálásánál. A résztvevők közösen birtokolják a folyamat eredményeit, döntenek a publikációs formákról, lehetőségekről. Optimális esetben a kutató-laikus megkülönböztetés teljesen megszűnik, a „laikus” résztvevők is „teljes értékű kutatóvá” válnak, akár tudományos publikációk szerzőiként (lásd például Csécsei et al., 2017). Emellett a közös tudás alapján létrejövő akciók a folyamat elkülöníthetetlen részét képezik, és egyfelől a tudás működőképességének tesztelésére (Bodorkós, 2010), másfelől annak új aspektusokból történő megvizsgálására szolgálnak. A RAK-ban *az akciók nagyon sokfélék lehetnek, a hazai gyakorlatban találunk példát* (Pataki–Vári, 2011; Málóvics et al., 2018; Csécsei et al., 2017; Csillag et al., 2017; Bodorkós–Pataki, 2009; Gosztonyi, 2017):

- oktatási programok és támogató hálózatok működtetésére;
- a helyi politikai döntéshozatal befolyásolására tett együttműködő kísérletekre környezeti és társadalmi ügyekben;
- az adott probléma érintettjeinek hálózatosodását szolgáló tevékenységekre;
- a részt vevő intézmények és intézményrendszer fejlesztésére;
- helyi szegénységnyhító, fejlesztő programok megvalósítására;
- kistérségi stratégiaalkotási folyamatok demokratizálására, facilitálására;
- helyi éllelmiszer-hálózatok létrehozására;
- tájfajták védelmét szolgáló programokra; valamint
- emberi erőforrás menedzsmenttel kapcsolatos etikai dilemmák vizsgálatára.

1. táblázat. Részvételi akciókutatás és konvencionális kutatás – a folyamatok összehasonlítása

	Részvételi kutatás	Hagyományos kutatás
Miért folyik a kutatás?	Megértés és cselekvés	Megértés, esetleges későbbi cselekvéssel
Kiért folyik a kutatás?	A helyi érintettekért (közösségért) (és az intézményi, személyes és szakmai érdeklődés kielégítéséért)	Intézményi, személyes és szakmai érdeklődés kielégítéséért
Kinek a tudása számít?	Helyi érintettek, kutatók	Kutatók
Mi befolyásolja a témák kiválasztását?	A helyi prioritások (és a finanszírozó prioritásai, intézményi forгатókönyvek, szakmai érdekek)	Finanszírozó prioritásai, intézményi forгатókönyvek, szakmai érdekek
Minek az érdekében választják meg a módszertant?	Képessé tétel, közös tanulás, társadalomtudományi kutatómódszertani szempontok	Diszciplináris hagyományok, „objektivitás” és „igazság”
<i>Ki vesz részt a kutatásban?</i>		
Probléma azonosítása	Helyi emberek, kutatók	Kutatók
Adatgyűjtés	Helyi emberek, kutatók	Kutatók, kutatási segédezők
Értelmezés	Helyi koncepciók és keretek, és diszciplináris fogalmak és keretrendszerek	Diszciplináris fogalmak, keretrendszerek
Elemzés	Helyi emberek, kutatók	Kutatók
Az eredmények prezentálása	Helyben elérhető és hasznos a kutatók által más kutatóknak vagy a finanszírozónak	A kutatók által más kutatóknak vagy a finanszírozónak
Az eredményeken alapuló akció	A folyamat lényeges eleme	Elkülönült, és lehet, hogy be sem következik
Ki cselekszik?	A helyi emberek külső segítséggel vagy anélkül	Külső ügynökségek (esetlegesen)
Ki birtokolja az eredményeket?	Megosztva	Kutatók
Min van a hangsúly?	Folyamat és kimenetek	Kimenetek

Málovics et al., 2016, 188.

A RAK-akcióknak általában szerves részét képezi a kutatási eredmények helyi (politikai, intézményi) közösség és nyilvánosság irányába történő publikálása (hazai példákhoz lásd Csécesei et al., 2017; Csillag et al., 2017; Málóvics et al., 2018). Az eredmények kommunikációja tehát nem pusztán a tudományos-kutatói szféra irányába történik, hanem azzal a helyi közösséggel (lakosok, sajtó, intézmények, politikai döntéshozók stb.) is szembesülnek.

A fentiekből is látszik, hogy a RAK nem egy standardizált folyamat. Ami a RAK-folyamatokban közös, hogy ezek középpontjában a folyamatok együttműködő jellegéből fakadóan a *csoportos munka, megvitatás* áll, ún. *akció-reflexió fázisok* követik egymást (Bodorkós, 2010; Dick, 2015).

Ezen akció-reflexió fázisok során a kutató és érintett résztvevők közösen és szisztematikusan reflektálnak az egyes cselekvésekre – a kutatás megtervezésétől a kutatási eredményeken alapuló cselekvésig, értékelésig. E fázisok biztosítják, hogy a kutatás teljes folyamata során megjelenjen mind a helyi, érintetti tudás (és szempontok), mind pedig a kutató résztvevők (akadémiai) tudása. Azaz ez egyfajta minőségbiztosítás (Bodorkós, 2010), hogy a szereplők döntéseiket nagyon tudatosan hozzák meg, és ezeket, valamint következményeiket tudatos módon kezeljék. A gyakorlatban egy sok szereplőt bevonó és több tevékenységre kiterjedő RAK-folyamatban az akció-reflexió fázisok gyakran több skálán történnek, és nem annyira szabályosak, mint ahogyan azt az elméleti akció-reflexió spirálok sugallják.

4. RÉSZVÉTEL, AKCIÓ, KUTATÁS

4.1. RAK és részvétel

A részvétel azt a követelményt állítja a RAK elé, hogy *a valamiről/valakikről (research on) folyó kutatást váltsa fel az érintettekkel együttműködő (research with) jellegű kutatás*. Egy ideális RAK-folyamatot a résztvevők teljes egyenrangúsága, a folyamatok teljes átláthatósága és a közös, minden érintett által azonos mértékben befolyásolható döntések jellemezzék (Bradbury-Huang, 2010; Dick, 2015).

A fenti ideálhoz azonban nem egyszerű felnőnie egy valós RAK-folyamatnak, mert a középosztálybeli akadémiai és marginalizált nem akadémiai együttműködők közti társadalmi távolság, hatalombeli különbség a RAK folyamatába is szükségszerűen begyűrűzik, és számtalan dilemmát vett fel. Hazai kontextusban például azzal kapcsolatban, hogy hogyan lehet „egyenlő” alapon együttműködést kialakítani kulturális, társadalmi és anyagi tőkével bőven ellátott középosztálybeli szereplők és stigmatizált, marginalizált, szegregált körülmények közt élő csoportok és tagjaik közt (Málóvics et al., 2018).

Ezzel együtt a RAK-ban a kutató résztvevők törekszenek e RAK-ideálnak megfelelően részt venni. Így a RAK egy együttműködő, minimum erősen konzultatív folyamat, ahol a kutató résztvevők elfogadják, elismerik legitimnek az

érintettek szempontjait, érdeklődését, problémaézelését és tudását – a kutatási probléma és kérdés megfogalmazásától kezdve egészen a publikálási folyamatig. Azaz a RAK tudatosan és szisztematikusan törekszik a hierarchikus kutató-kutatott viszony oldására, miközben tisztában van ennek nehézségeivel.

Az akadémiai és nem akadémiai szereplők hosszabb távú, partneri jellegű és akcióorientált együttműködése kifejezetten alkalmassá teszi a RAK-ot arra, hogy jó minőségű, strukturált megismerési folyamatok jöjjenek létre marginalizált társadalmi csoportokkal együtt, velük kapcsolatban. A „kutató-kutatott” viszonyt felválthatja a partneri kapcsolat, amely lehetőséget teremt a konvencionális kutatás/kutató előtt tabunak számító témák megvitatására is. A szegregált körülmények közt, mélyszegénységben élő roma közösségekkel kapcsolatos kutatások kapcsán például nemzetközi viszonylatban is népszerűek a kutató és nem kutató érintettek hosszabb távú, aktivizmust és tudományos megismerést kombináló folyamatok (lásd Málovics et al., 2018).

4.2. RAK, akció, kutatás

A RAK elkötelezett a beavatkozás (akció) iránt, amelyre egyrészt a szereplők által problematikusnak ítélt helyzet megváltoztatásának, másrészt a tudástermelésnek az eszközeként is tekint (Greenwood, 2015). A RAK szerint: „Nem érthetsz meg igazán egy rendszert (helyzetet), amíg nem próbáltad azt megváltoztatni.” (Dick, 2015, 440.) Az akciók által a szereplők a megszerzett tudást egy új szempontból vizsgálhatják és érthetik meg, hiszen sem az elmélet nélküli gyakorlat (praxis), sem a gyakorlati relevancia (hatás, változtató képesség) nélküli elmélet nem teljes. Emiatt a RAK számára a tudás működőképessége például annak vonatkozásában, hogy az az érintetteket felruhazza a saját életükön való változtatás képességével (azaz a képessé tétel, empowerment) egyenesen a létrehozott tudás érvényességi kritériuma.

Ehhez képest a RAK tudományos minőségével kapcsolatos legfőbb kritikák éppen a megközelítés akcióorientált mivoltához kapcsolódnak (Bodorkós, 2010; Bradbury-Huang, 2010). Az egyik ilyen szerint, mivel a RAK-ban adott helyzetekhez keresünk megoldást és magyarázatot, így e magyarázat kontextusfüggő – a RAK így feláldozza az általánosíthatóságot a hasznosíthatóság érdekében. Ez azonban nem pusztán a RAK sajátja – az alacsonyabb fokú megbízhatóság és magasabb fokú érvényesség általában is jellemző a kvalitatív társadalomkutatási módszerekre. Másfelől a RAK esetében az általánosíthatóság egy másik síkon jelentkezik: az alkalmazott módszerek alkalmazhatók lehetnek más problémákra – emiatt kiemelkedően fontos, hogy a kutató a módszertanról részletes leírást adjon.

A másik vonatkozó kritika az érzelmi elköteleződéshez, és ebből fakadóan a kiegyensúlyozottság, „kutatói objektivitás” sérüléséhez kapcsolódik. A részvételi akciókutatók elismerik, hogy a beavatkozás (akció komponens) ténylegesen komoly érzelmi elköteleződést eredményezhet, sőt, ez egyenesen kulcsfontosságú

egy hosszabb távú RAK-folyamat esetében, mert az hosszú távú, sokszor önkéntes elköteleződést igényel a szereplők részéről – ilyen értelemben az érzelmi elköteleződés nem pusztán hozadéka, de (elő)feltétele is a RAK-nak.

E kritika kapcsán a RAK válasza kettős. Egyfelől a RAK annak korábban bemutatott kritikai realista alapállásából következően nem hisz az „objektív”, értéksemleges társadalomkutatásban – ilyen értelemben a felfedett kutatói beavatkozás és elköteleződés nem problematikusabb, mint amikor az értéksemlegesség álarca mögé bújva hozunk meg szintén komoly értékítéleteket hordozó döntéseket egy kutatási folyamattal kapcsolatban (például a vizsgált probléma és módszertan kapcsán). Másfelől a részvételi akciókutatók (f)elismerik, hogy „az akciókutatás alapvető kihívása a mély empátia és politikai elkötelezettség egyedülálló kombinálása a kritikai és reflexív kutatással, amelynek értelmében a kutatónak saját tapasztalataitól is egy lépés távolságot kell tartania” (Levin, 2012, 134.). Azaz a RAK sikeréhez kutatói oldalról a közösségi *aktivizmus és módszertani szigor egyensúlyának megtalálása* szükséges.

A RAK esetében azonban a *módszertani szigor* is másképpen definiálódik. A konvencionális társadalomkutatást komoly módszertani szigor jellemzi – vannak olyan tudományterületi (paradigmatikus stb.) szabályok, amelyekhez egy jó megismerési folyamatnak tartania kell magát. A bevett tudományterületi módszerek alkalmazása a RAK esetében azonban messze nem kizárólagos szempont a létrejövő tudás minőségének megítélésében. Egyrészt, ahogyan említettük, a RAK-ban a létrejövő tudás minőségének elsődleges tesztje a gyakorlati működőképességé, így a konvencionális módszertani szigorhoz való merev ragaszkodás még a RAK tudástermelési sikere ellenében is hathat.

A kommunikációs normák, szokások például alapvetően befolyásolják azt, hogy a módszertani szigort a RAK-ban mennyiben lehet érvényesíteni. A konvencionális, standardizált módszertanok precíz alkalmazásához való merev ragaszkodás könnyen a RAK kudarcához vezethet. A hosszabb távú együttműködés bizalom, és így a RAK megismeréssel és társadalmi hatással kapcsolatos potenciáljának kiaknázása érdekében fontos, hogy a kutató igyekezzen a kutatásban részt vevő partnerek „természetes” közegében mozogni, „természetes” szituációkban részt venni. Azaz fontos, hogy a kutató ne legyen túlzottan rámenős az általa kívánatosnak tartott logika (például szigorúan szabályozott megfigyelési standardok) „erőltetésében”, ha az idegen a partnerek természetes közegétől. Ez ugyanis a RAK valóságközeli jellegének elvesztéséhez, alacsonyabb fokú megértéshez, a szereplők közti bizalom lerombolásához és a folyamat elhalásához vezethet.

A fentiekből következően a módszertani szigor és minőségbiztosítás kiemelkedően fontos kritériuma a RAK esetében az átláthatóság (transzparencia). Ha az akciókutatásban egyetlen szabály van a minőség biztosítására, akkor az az, hogy a folyamat során felmerülő választási pontokkal és az ezekkel kapcsolatos döntésekből fakadó korlátokkal kapcsolatban átláthatóak legyünk (Bradbury-Huang, 2010).

4.3. RAK és képesség tétel

A társadalmi változás kritérium kapcsán a RAK-ban lényegi elem (alapvető cél) a *képesség tétel (empowerment)*, azaz hogy emberek, szervezetek és közösségek képessé válnak ügyeik irányítására (Málovics et al., 2018).

Bár a képesség tétel fogalma elvont (elméleti) síkon könnyen érthető, igen nehéz azt „aprópénzre váltani” – azaz valós folyamatokat értékelni abból a szempontból, hogy azok elérték-e a képesség tétel célját. Így a RAK vonatkozó teljesítményét sem lehet egyszerűen, kvantitatív indikátorokkal mérni.

A képesség tétel szintjei például az egyénitől a közösségiig terjedhetnek. Azaz amikor egy teljes RAK-folyamat sikerességét szeretnénk megítélni e szempontból, akkor szükségszerű értékválasztással találjuk szembe magunkat a tekintetben, hogy milyen szinten jelentkező változásokat fogadunk el képesség tételként. Itt szükségszerűen felmerül a „Kinek az értékelése a mérvadó?” kérdése is. Vajon adott RAK-folyamatot minden résztvevő ugyanúgy értékeli? Azaz: létrejön egy ilyen folyamatban a képesség tétel és átalakulás kapcsán a szereplők közös jelentésvalósága (Gelei, 2002)? Ugyanott húzzuk meg a határokat, amikor képesség tételről beszélünk? Honnantól tekinthető valaki saját ügyei irányítójának? Egységesek vagyunk-e ennek értékelésében? Nyilvánvaló, hogy a RAK mély részvételi, demokratikus elkötelezettségéből fakadóan ezen értékelések szükségszerűen az érintettek értékeléséből következnek. De az már nem garantált, hogy ezekben egyet is kell érteniük a résztvevőknek.

Ezen túlmenően az, hogy egy RAK folyamat vezetett-e képesség tételhez, eltérő időtávon, eltérő módon értékelhető. A képesség tétel egyfajta hosszabb távú, visszafordíthatatlan változást jelent, ugyanakkor a valóságban az egyéni-családi-közösségi folyamatok nem feltétlenül ilyen egyszerűek. A képesség tétellel kapcsolatos megítélés a folyamat során változhat is – hiszen a RAK lényege éppen annak reflexív mivoltában (is), az akció-reflexió (értékelő) szakaszokban (is) rejlik. Ezek biztosítják, hogy a szereplők a létrejövő tudás alapján folyamatosan (újra)értékelik a folyamatot, amely a RAK lényegi eleme.

Ráadásul mivel a RAK legtöbbször marginalizált társadalmi csoportokkal együttműködésben folyik, a képesség tétel nem egy egyszerű, gyors folyamat. Emiatt a RAK gyakran igen hosszú távú *procedúra* (például a konvencionális kutatási projektek időtávjához viszonyítva), amiben a képesség tétel céljának elérése óriási kihívás a résztvevők számára.

5. ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK

Tanulmányunkban a részvételi akciókutatás (RAK) társadalomkutatási megközelítését mutattuk be. A RAK fő különbségei a konvencionális társadalomkutatási folyamatokhoz képest annak nyíltan vállalt (demokratikus, részvételi,

egyenlőspárti) értékelköteleződéséből, valamint az ezen értékekkel szorosan összefüggő együttműködő, részvételi jellegéből és akcióorientált mivoltából fakadnak.

E jellemzők okozzák a megközelítés erősségeit és kihívásait is. A RAK a hosszú távú elköteleződés, a közös cselekvés és partneri viszony következtében a mély megismerés, a megélt tapasztalat és a társadalomtudományi tudás gyakorlatban történő tesztelésének és újraértékelésének lehetőségét hordozza magában a társadalomkutató számára. Mindezt úgy, hogy közben a kutató a kutatási folyamattal számára értelmes (pozitív) társadalmi változásokhoz is hozzájárulhat.

Ugyanakkor a RAK-ban a jó minőségű tudásteremtés érdekében az elköteleződésnek távolságtartással, a módszertani szigor iránti igénynek pedig nagyfokú módszertani rugalmassággal és az ezekkel kapcsolatos őszinte, kritikai szembenézéssel és transzparens kommunikációval kell kiegészülnie, amelyek komoly kihívást jelenthetnek a konvencionális társadalomkutatási szemléletben szocializálódott társadalomkutató számára. Csakúgy, mint a RAK együttműködő jellegéből fakadó alacsonyabb „kutatói kontroll”, valamint a RAK nehezen megragadható képe tételi (empowerment) céljának érdemi teljesítése.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kutatást az EFOP-3.6.1-16-2016-00008 azonosítójú, EU társfinanszírozású projekt támogatta.

IRODALOM

- Bodorkós B. (2010): *Társadalmi részvétel a fenntartható vidékfejlesztésben: a részvételi akciókutatás lehetőségei*. Doktori értekezés. Gödöllő: Szent István Egyetem Környezettudományi Doktori Iskola, http://szie.hu/file/tti/archivum/Bodorkos_B_ertekezés.pdf
- Bodorkós B. – Pataki Gy. (2009): Local Communities Empowered to Plan? *Action Research*, 7, 3, 313–334. DOI: 10.1177/1476750309336720, http://econ.core.hu/file/download/konf_agri/bodorkos-pataki.pdf
- Bradbury-Huang, H. (2010): What Is Good Action Research? Why the Resurgent Interest? *Action Research*, 8, 1, 93–109. DOI: 10.1177/1476750310362435, <https://actionresearchplus.com/wp-content/uploads/2015/01/Action-Research-2010-Bradbury.pdf>
- Coghlan, D. – Brydon-Miller, M. (2015): *The SAGE Encyclopedia of Action Research*. London: SAGE
- Csécsei I. – Csengei A. – Dósa M. et al. (2017): „Mikor van a tetteknek ideje, ha nem ilyenkor?!” Részvételi akciókutatás a magyarországi lakhatási mozgalmakról. *Kovács*, 21, tavasz–tél, 65–81. http://epa.oszk.hu/00700/00721/00028/pdf/EPA00721_kovasz_2017_01-04_053-063.pdf
- Csillag S. – Balázs É. – Kocsis M. et al. (2017): „Volt egyszer egy élet, de egy ember nem élvezhette”. Akciókutatás a magyar autizmusellátó rendszer fejlesztéséért. *Kovács*, tavasz–tél, 21, 33–51. http://epa.oszk.hu/00700/00721/00028/pdf/EPA00721_kovasz_2017_01-04_033-051.pdf

- Dick, B. (2015): Reflections on the SAGE Encyclopedia of Action Research and What It Says about Action Research and Its Methodologies. *Action Research*, 13, 4, 431–444. DOI: 10.1177/1476750315573593, https://www.researchgate.net/publication/283906004_Reflections_on_the_SAGE_Encyclopedia_of_Action_Research_and_what_it_says_about_action_research_and_its_methodologies
- Gelei A. (2002): *A szervezeti tanulás interpretatív megközelítése: a szervezetfejlesztés esete*. PhD-disszertáció, Budapest: BCE, <http://phd.lib.uni-corvinus.hu/171/>
- Gosztonyi M. (2017): A pénz zsonglőrei: A szegénységben élők pénzgazdálkodásának rendszere. *Szociológiai Szemle*, 27, 3, 4–26. <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/3508/>
- Greenwood, D. J. (2015): An Analysis of the Theory/Concept Entries in the SAGE Encyclopedia of Action Research: What We Can Learn about Action Research in General from the Encyclopedia. *Action Research*, 13, 2, 198–213. DOI: 10.1177/1476750315573592, <https://bit.ly/2R1C3Z8>
- Levin, M. (2012): Academic Integrity in Action Research. *Action Research*, 10, 2, 133–149. DOI: 10.1177/1476750312445034
- Málovics Gy. – Juhász J. – Mihók B. et al. (2016): Részvételi akciókutatás (RAK) – egy alternatív társadalomkutatási megközelítés a működőképes tudásért és társadalmi változásokért. In: Sütő E. – Szirmai É. – Újvári E. (szerk.): *Sodrásban: képzések, kutatások (1975–2015). Tanulmányok*. Szeged: SZTE JGYPK Felnőttképzési Intézet, <http://www.fk.jgytf.u-szeged.hu/tanszek/kozmuw/wp/wp-content/uploads/2016/05/Sodr%C3%A1sban-M%C3%A1lovics-%E2%80%93-Juh%C3%A1sz-%E2%80%93-Mih%C3%B3k-%E2%80%93-Szentistv%C3%A1ny-%E2%80%93-Nagy-.pdf>
- Málovics Gy. – Méreiné Berki B. – Pataki Gy. et al. (2018): Confronting Espoused Theories with Theories-in-Use: Challenges of Participatory Action Research (PAR) with Marginalized Communities in Contributing to Social Change and Theory Building. *Action Research*, in press, <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1476750318774389>
- Pataki Gy. – Vári A. (szerk.) (2011): *Részvétel – akció – kutatás. Magyarországi tapasztalatok a részvételi, akció és kooperatív kutatásokról*. Budapest: MTA Szociológiai Kutatóintézet
- Reason, P. – Bradbury, H. (2001): *Handbook of Action Research*. Thousand Oaks: Sage
- Smith, L. – Bratini, L. – Chambers, D-A. et al. (2010): Between Idealism and Reality: Meeting the Challenges of Participatory Action Research. *Action Research*, 8, 4, 407–425. DOI: 10.1177/1476750310366043, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1476750310366043>

URL1: <https://journals.sagepub.com/home/arj>